

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню педагогічних умов, що забезпечують готовність до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників. Автор припускає, що формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників буде ефективним, якщо впровадити в навчальний процес наступні педагогічні умови: збагачення змісту професійно-практичної підготовки майбутніх соціальних працівників положеннями і пріоритетними напрямками превентивної діяльності; використання в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників особистісно-орієнтованих технологій превентивної діяльності; формування професійно значущих якостей вищеозначених спеціалістів. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що розробка педагогічних умов спрямована на зміни характеристик компонентів готовності до превентивної діяльності, оптимізацію процесу підготовки в технологічному плані і визначення пріоритетних для розвитку й формування професійно важливих якостей соціального працівника, який здійснює превентивну діяльність.

Ключові слова: превентивна діяльність; готовність до превентивної діяльності; майбутній соціальний працівник; педагогічні умови; особистісно-орієнтованих технологій превентивної діяльності; професійно значущі якості.

Постановка проблеми. У системі вищої освіти зростає інтерес до практичної діяльності, пов'язаної з вирішенням превентивних проблем. Превенція і соціальна робота взаємопов'язані. У суспільстві нагальною постає потреба в практичному розгортанні соціальної роботи, що враховує принципи превентивної діяльності, з різними категоріями населення. Соціальні працівники мають бути агентами превентивної інтеграції в соціальній роботі, повинні визнавати неефективність традиційних відносин між працівником і клієнтом соціальної роботи і створювати нове ціннісне поле, ґрунтовною ідеєю якого є превентивна діяльність. Саме у процесі навчання у вищій школі закладаються основні принципи превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників. Готовність до превентивної діяльності дає можливість фахівцю соціальної сфери адаптуватися в умовах сучасного життя, успішно розв'язувати складні професійні завдання, свідомо аналізувати і корегувати результати своєї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутніх спеціалістів до соціальної діяльності, обґрунтування сутності та технологій соціально-педагогічної діяльності, визначенню її понятійно-категоріального апарату стала предметом вивчення таких відомих вітчизняних вчених, як О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченко та ін. [1, 2, 4, 6, 8, 10, 14].

Дослідження в царині превентивної педагогіки є тільки початком наукового пошуку в цьому напрямку (тут варто назвати розвідки Л. Кондрощової, В. Оржеховської, Л. Родняк, В. Ролінського,

О. Пилипенка, В. Приходька, Т. Федорченко та ін.) [5; 11; 12].

Попри позитивні зміни в сучасній науці стосовно вивчення готовності майбутніх соціальних працівників до різних видів соціально-педагогічної діяльності, потребу серйозного наукового розроблення проблема визнання взаємозв'язку готовності до превентивної діяльності з підготовкою майбутніх соціальних працівників та її співвідношення з такими категоріями, як превенція, превентивний підхід, рівні превентивної діяльності.

Мета статті. Теоретичне обґрунтування педагогічних умов, що забезпечують формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників.

Виклад матеріалу дослідження. Проблема вдосконалення процесу формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників передбачає розробку і впровадження сукупності педагогічних умов, науковому обґрунтуванню яких і присвячено наше дослідження. Перш за все, визначимося з трактуванням поняття «педагогічна умова».

Як філософська категорія, умова становить той осередок, становище, в якому виникають, існують і розвиваються ті чи інші явища або процеси [13].

На основі аналізу наукових джерел умову можна визначити як обставину, від якої що-небудь залежить. Саме така властивість умови, як сприяння зміні у педагогічній дійсності, є для нас смислоутворювальною при визначенні поняття «педагогічна умова». Виходячи з цього, під педагогічними умовами формування готовності до превентивної діяльності

майбутніх соціальних працівників будемо надалі розуміти спеціально організовані педагогічні обставини (сукупність заходів), які сприяють підвищенню ефективності (посилюючи ефект) процесу підготовки, тобто такі, що чинять позитивний вплив на його вдосконалення [7, с. 110].

Основними напрямками вдосконалення процесу формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників, закладеними в межах першої педагогічної умови, ми визначили збагачення змісту професійно-практичної підготовки майбутніх соціальних працівників положеннями і пріоритетними напрямками превентивної освіти.

Поняття «зміст» – філософська категорія, парна до категорії «форма». Зміст є певним чином упорядкованою сукупністю елементів і процесів, що утворюють предмет або явище, а у взаємодії з формою «представляє провідний, визначний бік об'єкта» [13]. У дидактиці під змістом освіти розуміють педагогічно адаптовану систему знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу, засвоєння якої забезпечує розвиток особистості [3]. Трактують формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників як процес, що складається з таких компонентів, як: мета-результат, суб'єкт, об'єкт-суб'єкт, зміст, засоби-технології. Після співвіднесення з цією структурою інформаційний складник змісту професійної готовності до превентивної діяльності набуває вигляд упорядкованої множини чотирьох блоків професійних знань, виділених у результаті теоретичного аналізу наукової літератури, присвяченої професійній підготовці майбутніх соціальних працівників, а також змістовного дослідження поняття превентивної діяльності, яке містить основні положення й пріоритетні напрямки діяльності майбутніх соціальних працівників, нормативних документів і досвіду соціальних працівників, – це знання, що характеризують науково-теоретичну підготовку майбутнього фахівця, зумовлюють новий превентивний компонент змісту освіти, який можна подати відповідними блоками:

Перший блок знань, що визначає превентивну педагогіку як спеціальну виховну діяльність, вважаємо доцільним тому, що він розкриває становлення превентивної педагогіки як інноваційної дисципліни, дає уявлення про сутність, предмет і завдання превентивної педагогіки; характеризує превентивну освіту і превентивне виховання, наукові та практичні засади превентивної педагогіки.

Другий блок знань – превентивні аспекти в поглядах і теоріях соціальних відхилень – дає уявлення про історичну генезу понять про норму в українському суспільстві. Важливим для нашого дослідження в цьому блоці знань є вивчення методів протидії негативним явищам у контексті історії суспільств, що дозволяє розвивати вміння аналізувати характер негативних явищ, використовувати форми і методи превентивної роботи з різними групами клієнтів, складати профілактичні програми і матеріали.

Третім блоком знань у системі фахової підготовки майбутніх соціальних працівників є проблеми превентивної освіти і виховання в зарубіжних країнах. Вважаємо доцільним у межах фахової підготовки майбутніх соціальних працівників знайомити їх з особливостями превентивних стратегій зарубіжних країн, роллю превентивної освіти, змісту превентивного виховання, превентивними програми країн Західної, Центральної і Східної Європи.

В останньому, **четвертому блоці** знань, – превентивна діяльність у соціальній роботі – зосереджені питання фахової підготовки майбутніх соціальних працівників, тому що його складають методи, прийоми, моделі превентивної діяльності фахівців, а саме: загальна характеристика форм, методів і прийомів превентивного педагогічного впливу та принципи їх використання. Змістова складова блоку дала можливість визначити відповідні професійні вміння у майбутніх соціальних працівників.

Отже, зафіксований нами зміст готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників може бути конкретизованим на рівні навчального плану і програм навчальних дисциплін, а також деталізованим на рівні навчального матеріалу як безпосереднього предмета й засобу навчальної діяльності майбутніх соціальних працівників.

Виходячи з вищезазначеного, можемо сформулювати першу педагогічну умову формування готовності майбутніх соціальних працівників до превентивної діяльності наступним чином: збагачення змісту професійно-практичної підготовки майбутніх соціальних працівників положеннями і пріоритетними напрямками превентивної діяльності.

Подальші розробки і обґрунтування педагогічних умов формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників мають здійснюватися, на наш погляд, у контексті трактування таких понять, як особистісно-орієнтована освіта і технології превентивного виховання молоді. Вважаємо, що впровадження сучасних особистісно-орієнтованих технологій у превентивну діяльність забезпечить максимально ефективне створення організаційних умов для активної превентивної роботи майбутніх соціальних працівників із попередження негативних проявів у клієнтів групи «ризик» та підвищить соціальну компетенцію майбутніх фахівців.

На основі понять з особистісно-орієнтованих технологій і технологій превентивної освіти з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх соціальних працівників і кращого засвоєння студентами спеціальних знань, виокремлюємо 4 групи особистісно-орієнтованих інтерактивних технологій професійної підготовки до превентивної діяльності, серед яких технологія контекстного навчання, ігрова технологія навчання, технологія проблемного навчання, тренінгові технології, що сприяють формуванню готовності до превентивної діяльності.

Серед особистісно-орієнтованих технологій у межах нашого дослідження на особливу увагу заслуговує технологія контекстного навчання. При цьому навчанні навчальна інформація висуває завдання професійної спрямованості. Однією з форм органі-

зації знаково-контекстного навчання є метод проектів. Цей метод моделює реальну ситуацію діяльності майбутніх фахівців. Суть методу полягає у формуванні творчого мислення майбутніх фахівців.

Подальша теоретична розробка умови пов'язана з аналізом ігрової технології навчання. У процесі формування ігрової технології ми зацентрували увагу на активізації пізнавальної і творчої активності майбутніх фахівців та забезпечення формування правознавчих умінь і навичок, що є складовою превентивної діяльності, готує їх до превентивної роботи в майбутньому. Це певною мірою репетиція діяльності людини, оскільки забезпечує можливість студента «програти» конкретну ситуацію і застосувати її на практиці.

Серед особистісно-орієнтованих технологій, що відповідають нашому дослідженню, є технологія проблемного навчання. На нашу думку, значимість проблемного навчання в підготовці соціального працівника до превентивної діяльності полягає в активізації творчої самостійності студентів. Психологічно проблемне навчання спрямоване на розвиток мислення, а тому й здійснюється як процес розв'язання завдань. У цьому процесі студент формулює гіпотезу, здогадку, приймає рішення, доводить, перевіряє правильність розв'язання, оцінювання вибраних шляхів розв'язання.

Теоретична розробка тренінгової технології в контексті нашого дослідження забезпечувала особистісний підхід до навчання, активізацію пошукової активності студентів. Істотною перевагою тренінгової технології є те, що вона дає унікальну можливість вивчити складні або емоційно значущі питання в безпечних обставинах тренінгу, а не в реальному житті з його погрозами й ризиком. У майбутніх фахівців розвиваються навички планування, прогнозування, рефлексії, корекції, чіткої постановки мети, що відповідає основним принципам превентивної діяльності.

Отже, вважаємо, що другою умовою формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників може бути використання особистісно-орієнтованих технологій професійної підготовки до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників.

Переходимо до теоретичного аналізу формування професійно важливих якостей майбутніх соціальних працівників як педагогічної умови формування готовності до превентивної діяльності.

Доречні, на нашу думку, слова А. Капської: «Успішно реалізовувати соціальну політику і належно вести соціально-психологічну роботу можуть лише люди, які відповідають певним професійно-якісним характеристикам» [4].

Для того, щоб майбутній соціальний працівник був здатним реалізувати принципи превентивної діяльності в майбутній професійній діяльності, він повинен мати певні особистісні якості й високий рівень професійної підготовки.

Перша професійна якість, на ґрунті якої базуються всі інші і яка є найважливішою складовою в професійній діяльності сучасного соціального пра-

цівника, що сприяє формуванню готовності до превентивної діяльності, – це соціальний інтелект. Соціальний інтелект як професійно важлива якість особистості вимагає від майбутніх соціальних працівників не тільки відповідного обсягу фундаментальних превентивних знань і професійних навичок, але потребує високого інтелектуального аналітичного розвитку розумової діяльності, тобто критичного стилю мислення, і набуває особливої значущості в процесі реалізації ідеї готовності до превентивної діяльності в професійній діяльності, оскільки допомагає змінювати і вдосконалювати соціальну роботу на основі самостійного набуття знань щодо особливостей своїх клієнтів, знаходити відповідні шляхи розв'язання професійних завдань у будь-яких нестандартних соціальних ситуаціях. Наступною професійно значущою якістю у формуванні готовності до превентивної діяльності вважаємо комунікативність.

Майбутні фахівці повинні усвідомлювати, що одним із центральних факторів комунікативності є здатність людини адекватно відображати особистісні й індивідуальні особливості навколишніх людей. Розвиток комунікативності в майбутніх спеціалістів, які здійснюють превентивну діяльність, припускає ситуативну адаптованість і вільне володіння вербальними й невербальними засобами соціального поведіння.

Третьою професійно важливою якістю майбутнього соціального працівника вважаємо толерантність. У контексті нашого дослідження це означає вміння краще розуміти себе та різні групи клієнтів соціальної роботи, вступати з ними в контакт, взаємодіяти без примусу, виявляти повагу і довіру. Толерантність є необхідною умовою успішної превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників у нових нестандартних умовах.

Нарешті, четвертою професійно важливою якістю майбутніх соціальних працівників, здатних здійснювати превентивну діяльність, вважаємо психологічну стійкість.

На нашу думку, головною метою превентивної діяльності майбутнього соціального працівника є попередження нестійкості до негативного впливу з боку різних груп клієнтів, створення відповідного клімату, який заохочував би майбутніх соціальних працівників цінувати себе і досягати незалежності, вміння вирішувати проблеми й виконувати обов'язки перед суспільством.

Висновки і перспективи подальшого розгляду. Підсумовуючи викладене, можемо зробити висновок, що підготовка майбутнього соціального працівника до превентивної діяльності передбачає обґрунтування і впровадження в навчальний процес трьох педагогічних умов. Розробка педагогічних умов спрямована на зміни характеристик компонентів готовності до превентивної діяльності, оптимізацію процесу підготовки в технологічному плані і визначення пріоритетних для розвитку й формування ПВЯ соціального працівника, який здійснює превентивну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безпалько О. В. Поняття «соціально-педагогічна діяльність» у тезаурусі соціальної педагогіки / О. В. Безпалько // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогіка. – 2003. – № 4. – С. 45–50.
2. Зверева І. Д. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 / І. Д. Зверева. – К., 1999. – 451 с.
3. Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 11–24.
4. Капська А. Й. Соціально-педагогічна робота як інструмент соціальної політики / А. Й. Капська // Український соціум: Соціологічні дослідження та моніторинг соціальної політики (соціологія, політика, педагогіка, економіка). – 2002. – № 1. – С. 89–94.
5. Кондрашова Л. В. Превентивная педагогика : [учеб. пособие] / Лидия Валентиновна Кондрашова. – К. : Вища школа, 2005. – 231 с.
6. Лактионова Г. М. Теоретико-методологические основы социально-педагогической работы в условиях крупного города : дис. на соискание учёной степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 / Лактионова Галина Михайловна. – К., 1999. – 419 с.
7. Луганцева О. Г. Професійна підготовка майбутнього соціального працівника до роботи із сім'єю : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / О. Г. Луганцева. – Луганськ, 2011. – с.374 – С. 110.
8. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка : [навч. посіб.] / Людмила Іванівна Міщик. – К. : ІЗМН, 1997. – 138 с.
9. Оржеховська В. М. Превентивна педагогіка : Наук.-метод. посібник / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко; АПУ, Інститут проблем виховання. – Ізмаїл : СМІЛІ, 2006. – 283 с.
10. Поліщук В. А. Соціальна освіта в Україні : проблеми становлення і розвитку / В. А. Поліщук // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 6. – С. 1–4.
11. Приходько В. М. Підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / В. М. Приходько. – К., 2004. – с. 277–С. 117.
12. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : [навч. посібник] / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2005. – 560 с.
13. Ролінський В. І. Соціально-педагогічні умови профілактики насильства щодо підлітків : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Володимир Іванович Ролінський. – К., 2005. – 236 с.
14. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова ; изд. 5-е. – М. : Политиздат, 1987. – 590 с.
15. Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / С. Я. Харченко; Луганский гос. пед. ун-т им. Т. Г. Шевченко. – Луганск : Альма-Матер, 1999. – 138 с.

Сургова С. Ю., Черноморский горсударственный университет имени Петра Могилы, г. Николаев, Украина

ОБОСНОВАНИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К ПРЕВЕНТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена теоретическому обоснованию педагогических условий, обеспечивающих готовность к превентивной деятельности будущих социальных работников. Проведенное исследование позволяет сделать вывод, что разработка педагогических условий направлена на изменение характеристик компонентов готовности к превентивной деятельности, оптимизацию процесса подготовки в технологическом плане и определение приоритетных для развития и формирования профессионально важных качеств социального работника, осуществляющего превентивную деятельность. Автор предполагает, что формирование готовности к превентивной деятельности будущих социальных работников будет эффективным, если внедрить в учебный процесс следующие педагогические условия: насыщение содержания профессионально-практической подготовки будущих социальных работников положениями и приоритетными направлениями превентивной деятельности; использование в процессе профессиональной подготовки будущих социальных работников личностно-ориентированных технологий превентивной деятельности; формирование профессионально значимых качеств вышеуказанных специалистов. Проведенная и описанная в статье подробная теоретическая разработка трех педагогических условий формирования готовности к превентивной деятельности предоставила нам возможность обоснованно, с точки зрения педагогической науки и целесообразно с точки зрения практики, осуществить их внедрение в реальный процесс обучения будущих специалистов.

Ключевые слова: превентивная деятельность; готовность к превентивной деятельности; будущий социальный работник; педагогические условия; личностно-ориентированные технологии превентивной деятельности; профессионально значимые качества.

Surgova S., Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine

GROWNDING OF PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE SOCIAL WORKERS' PREPARATION FOR PREVENTIVE ACTIVITY

The article is devoted to the theoretical substantiation of the pedagogical conditions that ensure readiness for preventive activities of future social workers. This study allows to conclude that the development of pedagogical conditions should be aimed at changing the characteristics of the components of readiness for preventive activities, optimization of the technological process of preparation, and identification of priority professional qualities needed for development and forming of social workers for carrying out preventive activities. The author suggests that the

forming of readiness for preventive activities of future social workers will be effective if following pedagogical conditions is implemented in the educational process: the saturation of the training content of future social workers with the priority provisions and directions of the preventive activities; using in the training of future social workers person-oriented preventive action technology; forming of professionally significant qualities of the aforementioned experts. Carried out and described in the article detailed theoretical study of three pedagogical conditions for forming of readiness for preventive activities gave us the opportunity for pedagogy reasonable and practice appropriate implementation them in the real training process.

Keywords: *Preventive activities; readiness for preventive activities; future social workers; pedagogical conditions; personality-oriented preventive technology; professionally significant quality.*

Рецензенти: д-р пед. наук, професор М. М. Букач;
д-р наук з держ. упр., професор Г. В. Коваль

© Сургова С. Ю., 2016

Дата надходження статті до редколегії 20.04.2016